

עיצוב הבריאה והמצוות מאז הבריאה - בעקבות חטאי האדם

פרק שני בסדרת 'שיטת רבי עובדיה ספורנו בסדר התורה'

מתורתו של הרב יהודה קופרמן זצ"ל
מתוך סדרת הספרים – 'על מקומו של פשוטו של מקרא בשלימות התורה
ובקדושתה'

נפתח כהרגלנו, לפי דרכו של הרב קופרמן, בשאלת ה'מדוע'.
הפעם בשאלת ה'מדוע' על מגמת התורה ופשר סדרה:
מה פשר החלק הסיפורי בתורה – בעיקר בחלק הראשון של התורה שעיקרו סיפורים
– מדוע בכלל נכתב ומה באה התורה ללמדנו בזה? [כשאלת רבי יצחק הידועה]
זאת ועוד, האם יש הסבר ברור למבנה התורה מ"בראשית" עד "לעיני כל ישראל"?
ובעצם, האם יש סדר ועקרונות על מנחה דרכו ניתן להבין את המבנה והתכלית של
תורת ה' בכללותה?

אלו השאלות אשר עומדות בבסיס פרשנותו היחודית של הספורנו לתורה. ע"פ דרכו
מתבהר המסלול שעליו צועדים אדם הראשון מ"בראשית", ועד עם ישראל בחתימת
ספר דברים. מסלול זה מתמיד עמנו עד לימות המשיח.

בפרק הקודם הוטלה ה'פצצה'. על ידי שתי דוגמאות מרכזיות מפירושו על התורה,
נפרשה לעינינו דרכו, שם הוא מראה כיצד עם ישראל יורד מדרגה בעקבות החטא,
ובעקבות זאת בני ישראל מצטווים במצוות נוספות כדי לתקנם ולאפשר להם להגיע
על ידן למדרגה עליונה ולהשראת שכילה. שתי נקודות מפנה אלו הן: חטא העגל
וחטא המרגלים. בכך נחשפנו לנקודת המבט היחודית של הספורנו - כיצד הוא רואה
במבט כולל ובדקדוק מפורט את הספרים שמות, ויקרא, במדבר, את מגמת

¹ אודות שאלת ה'מדוע' לעומת שאלת ה'כיצד', ראה במאמר הראשון בסדרה, שנתפרסם בגרסה
ערוכה ומעודכנת בגיליון 16. עיין שם בדברי הפתיחה.

האירועים המתוארים בהם, ואת סדר נתינת המצוות המתפתח כתוצאה מקורותיהם של ישראל.

בפרק זה נלמד על שיטתו שמתחילה כבר מראשית ימי הבריאה והאדם. נסקור בקצרה את השתלשלות מצב האדם והבריאה מאז יצירתם – ספר בראשית.² דומה, שמלבד המענה לסדר התורה ולפירוש מגמתה, יש כאן השקפה תורנית כוללת בבסיס היהדות ובמטרת הבריאה.

לפני החטא

יסוד הדברים הוא מה שהתבאר בכמה מקומות בספריו: מטרת המצוות היא להביא את האדם לידי שלימות, בה ידמה וידבק בבורא, ויזכה לאושר הנצחי. כך הוא כותב בכמה מקומות, לדוגמא בספרו 'כוונות התורה' פרק ב':

ובכן ראוי להתבונן, כי אמנם התורה אשר שם משה - מצווה ועושה לפני בני עמנו - היה המכוון בו לקדש ישראל להיות נצחיים ומאושרים לחיי עולם, לרצון לפני אל עליון מקדשם. וזה בהדמותם אליו כפי האפשר בעיון ובמעשה, כאשר היה המכוון מאיתו בכל המין האנושי, כאומרו יתברך "נעשה אדם בצלמינו כדמותנו" (בראשית א כו)

ורצה ה' שהאדם יחיה בסביבה הטובה ביותר שבו יוכל להשיג את תכליתו. וככל שהאדם היה נקי וקרוב לבוראו ודומה לו ללא רבב החטא, היה העולם מושלם יותר ומאפשר להשיג שלימות בעיון שכלי ללא כלי עזר, כי האדם נברא באופן מושלם ומזוקק, ולא היה נצרך למצוות רבות.

נסתפק בכמה דוגמאות מתוך פירושו, אודות עולם מושלם ומזוקק טרם החטא. מתוך הקדמת הספורנו לפירושו:

² במאמר זה השתמשתי במאמריו על משנת הספורנו המופיעים בספריו [מדור א' פרק 5, א, מדור ה' פרק 1 ופרק 2]. היה לי לעזר מאמרו החשוב של הרב יצחק שטינר ב'מכלול' ל"ב תשע"ז "הרב יהודה קופרמן ושיטתו הפרשנית של ר' עובדיה ספורנו". כמו כן כדאי לעיין במאמרו של הרב יוסף בן לולו בקובץ הנ"ל. כמו כן שימשו אותי מאוד כתביו וספריו של הרב משה קרביץ, מו"ל 'אמר הגאון' – שיעורי הספורנו, אשר ראו אור רק בשנים האחרונות במהדורתו המוערת.

וסיפר ראשונה כי הוא יתברך ברא האדם בצלמו כדמותו למען יבחר להדמות ליוצרו כפי האפשר כי בזה ישלם ויהיה פעלו שלם ונכבד מכל פעל זולתו כראוי לו יתברך המרומם על כל זולתו. והוא רחום בחמלתו נתן לאדם די מחסורו שלא בצער ויניחהו בגן עדן עד שהרע מעשיו וקלקל את פרנסתו. שגרשו האל יתברך משם לעבוד את האדמה ולטרוח כמה טרחות עד שלא אכל פתו.

ולהלן כמה פירושים מביאורו על הפסוקים:

“ואד יעלה מן הארץ והשקה” - וכיום עשות כשסדרן על סדר מתמיד עלה אד מן הארץ שהיה טל לברכה שהרוה את הארץ והולידה והצמיחה בלתי מטר ועבודת אדמה.

“ויצמח” - מזונותיו שלא בצער.

“ונהר יוצא מעדן” - בלתי צער גשמים ועבודת אדם:

וכאשר נאמר על האדם שהונח בגן עדן “לעבדה ולשמרה”, מפרש הספורנו כי זה מכונן על נשמת האדם, ואינו מוסב על גן העדן [שהוא לשון זכר]. ראה גם בסוף הדיבור על סגולת פירות הגן:

“לעבדה” - לעבוד את נשמת חיים כאמרו ‘ויפח באפיו נשמת חיים’. “ולשמרה” - שלא תפסד בהתכת הליחות השרשי הנתך בחום הטבעי, וזה כי אותם הפירות הנכבדים היו מולידים תמיד תמורת מה שנתך בלתי עפוש.

בתנאים אופטימאליים אלו, כאשר הכל מוכן ומזומן, אין לו לאדם אלא לעבוד את “נשמת חיים” אשר נפח בו ה'. במצב אידיאלי זה של גן עדן עלי אדמות, יכלו אדם וחיה לעבוד את ה' בצורה כזאת ש"אז היו כל פעולותיהם וכל אבריהם לעשות רצון קונם בלבד, לא להשיג תענוגות נפסדות כלל, באופן שהיתה פעולת המשגל אצלם כפעולת האכילה והשתיה המספקת, ובכך היה ענין איברי המשגל אצלם כמו ענין הפה והפנים והידיים אצלנו" (לשון הספורנו על הפסוק "ערומים... ולא התבוששו", בראשית ב', כה).

'לאחר החטא'

אלא שפעם אחר פעם חטא האדם, ובכך קלקל את מצבו הטוב ונקלע למצב שבו הוא פחות מסוגל להשיג את מטרת בריאתו. וכך על ידי ירידת מדרגתו בעקבות החטא, הורחק מן המקום האידיאלי לאדם השלם, וכמו שביאר בהקדמה [הובא לעיל]:

...עד שהרע מעשיו וקלקל את פרנסתו, שגרשו האל יתברך משם לעבוד את האדמה ולטרוח כמה טרחות עד שלא אכל פתו.

ועדיין חס הבורא על האדם, כמו שמבאר שם :

וסיפר שנית כי בכל זאת לא אבה ה' השחיתו והיו פירות הארץ נאותים ומספיקים למזונו ולהחיותו קרוב לאלף שנים עד כי רבה רעת דורותיו ונגמר דינם להשחיתם את הארץ ובכך נשחת מן היסודות והמורכבים מהם מהצמחים ומבעלי חיים. ולא הספיק עוד מזון הפירות לחיי האדם כבראשונה.³

במקביל לעדכון המציאות הקוסמית של הבריאה, גם במישור הרוחני עודכן האדם בגרסה חדשה של מצוות, וצווה בשש מתוך שבע מצוות בני נח⁴, וזאת כדי שיוכל לשוב למעלתו הרצויה ולמצבו הרצוי, לזכות ליעודו להידבק בבוראו ולזכות לחיי עולם.

כך פירש הספורנו בפירושו לתהלים (נ, א-ב):

'אֵל אֱלֹהִים ה' דְּבַר וַיִּקְרָא אֶרֶץ מִמְזַרְח שְׁמֶשׁ עַד מִבְּאוֹ'

³ ובספרו 'כוונות התורה': "ולמען דעת צדקות ה' ודרכי טובי הודיע אי ברב חסדיו היטה כלפי חסד, לתקן את אשר עיתו בצד מה. ותיקן קצת ענין אדם הראשון, בהוציא לחם מן הארץ נאות למזונו יותר מכל זולתו להאריך ימיו בצד מה כאמרם ז"ל: כשאמר הקב"ה לאדם הראשון "ואכלת את עשב הארץ" זלגו עיניו דמעות. אמר לפניו: רבש"ע, אני וחמורי נאכל באבוס אחד? ! כיון שאמר לו "תאכל לחם" נתקררה דעתו."

⁴ ראה בפסיקתא דרב כהנא (יב, בחודש השלישי): 'אדם הראשון נצטווה על שש מצוות, ואלו הן, על עבודה זרה ועל ברכת השם ועל הדינים ועל שפיכות דמים ועל גילוי עריות ועל הגזל וכו', נח נצטווה על אבר מן החי וכו'...."

ה', שהוא אלקי 'האלקים' – שרי מעלה המנהיגים את אומות העולם, 'דיבר ויקרא ארץ' - קרא לעבודתו את כל המין האנושי ממזרח שמש עד מבואו, כשציוה לאדם ואשתו שהיו אז כל המין האנושי מצוה או מצוות, ולנה ולבניו שהיו אז כל המין וציוה להם שבע מצוות, והיה רצונו שיהיה כל המין האנושי לעבודתו, והמה מרו, וככן בחר בישראל.

האדם ואשתו שהיו אז כל המין האנושי נצטוו "מצווה או מצוות", ודייק לכתוב 'מצוה' – לפני החטא, 'או מצוות' – לאחר החטא. בעוד שבני נח כבר נצטוו שבע מצוות, זאת בגלל שירדו עוד ונתרחקו יותר, עד שגם אלו מרו ובחר בישראל לגוי קדוש, יבואר להלן.

נמצא אם כן, לסיכום, שהירידה של האדם בעקבות החטא, באה לידי ביטוי בשלושה היבטים:

א. מבחינת הטבע והאופי הקוסמי שבכריאה.

ב. מבחינת מדרגת האדם והתרחקותו מהשגת השלימות.

ג. בעקבות החטא נצרך האדם לעבודה ותיקון גדולים יותר - להשלים את הפער שנוצר - להגיע למטרת בריאתו דבקתו באל ובדרך הישרה. ולכן ברחמיו יתברך הוסיף לאדם מצוות נוספות שיאפשרו לו להגיע למדרגתו הקדומה.

למעשה, זהו חסד עליון, שקלקול האדם לא מחריב את סיכויו, ועל אף הייאוש, מעניק לו הבורא תשועה וסולל לו מסלול חדש. במילות שירה תמצת זאת הספורנו בהקדמה לתורה:

¹ 'בְּהִיגֵד חֶסֶד עֲלֵיוֹן אֲשֶׁר נָתַן תְּשׁוּעָה אַחַר יְאוֹשׁ מִחֶלֶט'

ג. 'לפני ואחרי' בתולדות האנושות

בטרם נעבור ונציין את נקודות המפנה מעת בריאת האדם ועד עת מתן תורה, נעיר כי מצב אידיאלי זה שקודם החטא, מתממש ע"פ הספורנו שלוש פעמים במשך ההיסטוריה: ראשונה, בתחילת הבריאה, כאשר היה האדם הראשון בגן עדן קודם

⁵ ראה במאמרו של הרב יצחק שטינר ב'מכלול' ל"ב תשע"ז, אשר סיכם את נוסחת הספורנו אשר חזרות את התורה: "קלקול, יאוש, תיקון".

חטא עץ הדעת. בפעם השנייה, זכה עם ישראל, כאומה, למצב דומה לזמן קצר: ממתן תורה עד חטא העגל. ובפעם השלישית, תתקיים אידיליה זו לעתיד לבוא כאשר יושג התיקון השלם.

עתה נעבור על התחנות של האדם, בהן ירד ממדרגתו, והעולם עימו, ועודכן במסלול חדש עם מצוות נוספות, מאז בריאתו, עד לזמן מתן תורה: תחנה ראשונה: אדם הראשון בגן עדן טרם החטא. כפי שנתבאר לעיל, נצטווה על מצווה אחת.

תחנה שנייה: אדם הראשון לאחר החטא, 'שהרע מעשיו וקלקל את פרנסתו, שגרשו האל יתברך משם לעבוד את האדמה ולטרוח כמה טרחות עד שלא אכל פתו' (ספורנו בהקדמה לתורה). כך גם תהליך הלידה נתארך לתשעה חודשים, ונלוו לו חבלי לידה קשים. והגרוע מכל - אידיאל הנצח התחלף ב"אל עפר תשוב". לתיקון מצב זה נצטווה אדם הראשון על שש מצוות⁶.

תחנה שלישית: הדורות לאחר אדם הראשון הידרדרו, ולא עשו שימוש בכח בחירתם בטוב ושיחתו הארץ, ועל כן נגמר דינם להישחת במבול. בעונש המבול לא נשחתו רק הם, אלא אף האדמה נשחתה עמהם, נשתנו הזמנים ונתקלקלו היסודות והמזונות, עד שפרי הארץ לא היה מזין ומושלם כפי שהיה טרם חטאי המבול. בכך נגזר על האדם לעמול בעבודת החומר מעבר למה שהיה צריך קודם המבול, ונתקצרו ימיו. כנגד זה הותרה לו אכילת בשר, והוטלה אימתו על שאר בעלי החיים. ובעקבות היתר אכילת הבשר, נצטווה על אכילת אבר מן החי, היא המצוה השביעית משבע מצוות בני נח⁷.

ובמשפט אחד:

⁶ עיין בהערה 4.

⁷ עיין בפירושו עה"פ בבראשית (ו, יג) "והנני משחיתם את הארץ" שפירש: "אשחיתם יחדיו עם הארץ שאשחית מזג הארץ והאוויר בנטיית גלגל חמה שהטה ממושה היום מן המבול ואילך כמו שפירש הוא ית' במענהו לאיוב ולכן נמעטו שני חיי המין האנושי תכף אחר המבול כי לא היו עוד המזגים והפירות על שלמותם הראשון. ולזה הותר למין האנושי אכילת בעלי חיים אחר המבול".

חטא דור המבול שהיה סבה להשתנות הזמנים וקלקול היסודות והמזונות וקיצור הימים.⁸ (כוונות התורה פ"ד)

תחנה רביעית: חטאי האנושות והידרדרותם הביאו לידי ערעור איזון האנושות, אף חטא דור הפלגה 'תרם' לקיצור תוחלת החיים, על ידי שבלבל לשונם ובכך הפיצם מאקלים לאקלים וקלקל מזגם מהשתנות פתאומית - "וקרא שם בנו פלג להודיע סבת קיצור שני חיי האדם מפלג והלאה, כי אמנם סבת זה היה חטא בני הפלגה וענשם שקלקל מזגם מהשתנות הפתאומי מאויר לאויר"⁹ (ספורנו בראשית י, כה).

חטא דור הפלגה שסבב בלבול הלשונות ותוספת בקצור ימי חייהם. (כוונות התורה פ"ד)¹⁰

תחנה רביעית: אחר שלושת החטאים ובעקבותיהם שלושת השינויים הקוסמיים, צצו ניצנים ראשונים לתיקון עולם במלכות שדי, בהופעתם של האבות הקדושים, אשר הם **פיחידים** התעלו והגיעו לדביקות מושלמת עם הקב"ה. עד כדי כך היתה מדרגתם גבוהה, ש"הודיענו אמנם שהיה ענין התולדה אצל האבות כמו שהיה ענינו אצל אדם ואשתו קודם חטאם כי לא היתה כוונתם בו להנאת עצמם כלל אבל היה להקים זרע בלבד לכבוד קונם ולעבודתו" (ספורנו בראשית ל, טז)

⁸ להלן מדבריו מתוך ההקדמה לספר בראשית: "וסיפר שנית כי בכל זאת לא אבה ה' השחיתו והיו פירות הארץ נאותים ומספיקים למזונו ולהחיותו קרוב לאלף שנים עד כי רבה רעת דורותיו ונגמר דינם להשחיתם את הארץ ובכך נשחת מן היסודות והמורכבים מהם מהצמחים ומבעלי חיים. ולא הספיק עוד מזון הפירות לחיי האדם כבראשונה."

⁹ לפי פירוש ספורנו יש 'תפיסה כפולה' במשמעות השם "פלג", הראשונה כפירוש רש"י (דה"א, א, א, יט) שנחצו אורך ותוחלת החיים לשניים, אך גם מלשון "נפלגה הארץ" על ידי פיזור האנושות על פני תבל. (הרב יוסף בן לולו מתוך מאמרו "לפני ואחרי" ... ב'מכלול' ל"ב תשע"ז)

¹⁰ להלן דבריו מתוך ההקדמה לספר בראשית: "וסיפר שלישיית כי עם כל זאת חמל על שאריתם והתיר להם בשר כל בעל חי זולתם והארץ נתן לבני אדם בתת אימתם על כל חית הארץ. ועם זה היו ימי חייהם מגיעים לארבע מאות שנה ויותר מהמה עד אשר נוסדו יחד לקרוא כלם בשם איזה אל נכר נבחר אז אצלם ולתת צלמו במגדל אליו כולם ידרושו ולא יזכר שם האל ית' עוד ביניהם. ובכך הפיצם ולא חצו ימיהם כי תיכף התמעטו חיי האדם וחיו כמו מאתים שנה ומאוז היו הלוך וחסור. ובכך סיפר כי בסור תקות תשובת המין האנושי בכללו כאשר כונן להשחית כל תקן אלהי פעמים שלש."

כברית, וכסמל ברית, עם אברהם אבינו וזרעו, ובחירתו כאב לעם עובדי ה', נצטווה אברהם במצות ברית מילה, "כי בהיות אות הברית בזה האבר המסבב נצחיות במין יורה על הנצחיות המכוון בברית ובהיותו אבר התולדה יורה האות אשר בו על המשך הברית על הבנים" (ספורנו בראשית יז, יג). אברהם וזרעו נבדלים משאר העולם בכך שבאו בברית עם ה' והולכים בדרכו לעשות צדקה ומשפט.

ובכן סיפר כי בסור תקות תשובת המין האנושי בכללו כאשר כונן להשחית כל תקון אלהי פעמים שלש. הפליא ה' חסיד לו מכל המין ובחר באברהם וזרעו להשיג במ התכלית המכוון אצלו מני שום אדם עלי ארץ כאשר התבאר. והחוט המשולש באברהם נינו ונכדו אשר מלא כבודו את כל הארץ בקראם בשמו. מצא חן בעיניו לכרות להם ברית להיות להם לאלהים ולזרעם אחריהם לחיי עולם ולתת מקום לזרעם כאשר יהיו לגוי מספיק לקבוץ מדיני ובו יהיו לאחדים בידו לעבדו שכס אחד. (מתוך הקדמתו לתורה)

תחנה המישית: אם אברהם יצחק ויעקב "החזירו עטרה ליושנה", ודרגתם עלתה כימי אדם הראשון טרם החטא, הרי שבניהם אשר היו שרויים במצרים במשך מאות שנים, היטו את הגרף' כלפי מטה, זאת "כאשר העוו את דרכם כמו שהעיד הנביא באמרו (יחזקאל כ) 'וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי איש שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו ואומר לשפוך חמתי עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים ואעש למען שמי'..." (ספורנו לך לך טז, יג).¹¹

נצנוצי הגאולה משעבוד מצרים הופיעו, לדעתו של הספורנו, דווקא מקומץ של יהודים שהתפללו לישועה, כמאמר הפסוק: "וישמע אלהים את נאקתם", ומבאר הספורנו (שמות ב, כד):

ותפלת קצתם שהתפללו אז מצדיקי הדור, כאמרו ונצעק אל ה', וישמע קולנו.

¹¹ וכן בהקדמתו לתורה: "ספר בספרו השני כי מאז החל זרע ישראל לחלל ברית אבותם במצרים, כאשר העיד יחזקאל באמרו: 'וימרו בי ולא אבו לשמע אלי איש את שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו ואמר לשפך חמתי עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים' (יחזקאל כ ח) היו לעבדים בפרך, עד אשר שבו קצתם והתפללו, ומלאך פניו הושיעם.

תחנה שישית: עבודת האבות נשאו פרי, כאשר שישים ריבוא הכריזו 'נעשה ונשמע' במעמד הר סיני ושמעו מפי הגבורה שנועדו להיות "ממלכת כהנים" – להבין ולהורות לכל העולם, וגם "גוי קדוש" – קיימים לעד, לולא השחיתו בעגל מיד אחר מתן תורה, ונדחה מצב זה לעתיד לבוא. וכלשון הספורנו:

ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. ובזה תהיו סגולה מכלם כי תהיו ממלכת כהנים להבין ולהורות לכל המין האנושי לקרוא כלם בשם ה', ולעבדו שכם אחד, כמו שיהיה ענין ישראל לעתיד לבא, כאמרו 'ואתם כהני ה' תקראו' וכאמרו 'כי מציון תצא תורה'. **וגוי קדוש.** בלתי נפסדים, אבל תהיו קיימים לעד באיש, כמו שיהיה הענין לעתיד לבא, כאמרו והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו ואז"ל (סנהדרין פרק חלק) מה קדוש לעולם קיים, אף הם לעולם קיימים. וזה כי אמנם היתה כונת האל יתברך במתן תורה לתת להם אז כל הטוב העתיד, לולי השחיתו דרכם בעגל, כאמרו אז ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב: (ספורנו שמות יט, ו)

בזמן גבוה זה, שלאחר מתן תורה, חזרו ישראל למדרגת אדם הראשון טרם החטא – חיים לעולם, ונגלה להם ה' "פנים בפנים", ולמשה "פנים אל פנים" "ובזה זכו אל עדי רוחני וזולתו בהר חורב"¹².

תחנה שביעית: אך לצערנו הרב, "חטא ישראל בעגל אחר שהשיבם במתן תורה למדרגת אדם הראשון קודם חטא" (כוונות התורה שם), "המה מרו והתנצלו את עדים וסלקו שכינה מאתם". אמנם בחסד עליון הצמיח לנו תיקון:

ותקן ענין ישראל בחטא העגל בהשיב שכינתו בתוכם באופן מה וזה בעשיית משכן וכליו ומשרתיו וקרבתו ובהרחיק כל מיני הטומאה ובמיני הטהרה מהם בטבילה והזאת מי חטאת וכפרת קצת הטמאים בקרבן למען ישיב שכינתו בתוכם כאמרו ית' ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ככל אשר אני מראה אותך וזה עם תבנית המשכן וכליו כלומר ולא באופן אחר ועם כל זה אמר יתעלה השוכן אתם בתוך טומאתם. (כוונות התורה שם)

ומתוך הקדמתו לתורה עולה כי גם ספר ויקרא הוא תולדה מתיקון חטא העגל:

¹² מתוך דברי הספורנו. מובאים בהערה הבאה.

וסיפר שנית כי בכל זאת לא חדל האל יתברך לתקן עניינם באופן מה לשכנו בתוכם וצוה על מלאכת המשכן וכלים ותקון כהנים לעבודתם ובוזה השיב שכינתו לתוכם אחר תכלית הקלקול והיאוש. ובכן סיים ספרו השני. וסיפר בספרו השלישי איך לקיום שכינתו בתוכם סידר מיני קרבנות מהם חטאת ואשם ונסכי צבור להעביר את רעת חטאת הצבור והיחיד. והזהיר על מיני טומאה בזרע ובדעות ובמאכלות ובמגע ובמשא ובאהל. וסידר המועדים למקרא קדש למען יכוננו יחדיו בימים מיוחדים לעבודת האל ית' וסידר שמטה ויובל אשר בס' יזכו לירש את ארץ ה' המוכנת לעבודתו...

וכך ביאר מפורשות כמה פעמים בפירושו, הובא בפרק הקודם שנתפרסם במדור זה. ראינו עד כה את סדר השתלשלות ימי אדם ועולם, במקביל למסירת המצוות ומצבו הרוחני של האדם, מתחילת ספר בראשית ועד אחר מתן תורה. לעיון ביתר פירוט בהשלכות חטא העגל וחטא המרגלים, עיין בפרק הנזכר (גליון תשעה עשר ויקרא תשפ"ג).

בגליון הבא, בפרק ג' בסדרת מאמרים זו, על שיטת רבי עובדיה ספורנו במשנתו של הרב יהודה קופרמן זצ"ל, נעסוק אי"ה בנקודת השבר בין 'לוחות ראשונים' ל'לוחות שניים' שזו אחת מיסודות משנת הרב קופרמן בעומק דרכו של הספורנו. כמו גם הרחבה נוספת במשנת הספורנו ובדברי ראשונים וחכמים אחרים אשר הלכו בעקבותיו.

נספחים:

קטע מתוך ספרו כוונות התורה (פוף פרק ד):

ולהודיע איך רשעי ארץ סבכו וגרמו כרוב רשעם לדורות רעות רבות וצרות כענין בחטא אדם הראשון שנקנסה מיתה על ידו וחטא דור המבול שהיה סבה להשתנות הזמנים וקלקול היסודות והמזונות וקיצור הימים. וחטא דור הפלגה שסבב בלבול הלשונות ותוספת בקצור ימי חייהם. וחטא סדום ובנותיה שהיו אז מבחר הישוב ונצרכו בה כל פנים. וחטא ישראל בעגל אחר שהשיבם במתן תורה למדרגת אדם הראשון קודם חטאו כאמרם ז"ל פ"ק דע"ג חרות על הלוחות חירות ממלאך המות. ולמען דעת צדקות ה' ודרכי טובו הודיע איך כרב רחמיו הטח כלפי חסד לתקן את אשר עותו בצד מה ותקן קצת ענין אדם הראשון בהוציא לחם מן הארץ נאות למזונו מכל זולתו להאריך ימיו בצד מה. כאמרם ז"ל כשא"ל הקב"ה ואכלת את עשב השדה זלגו עיניו דמעות אמר לפניו רבונו של עולם אני וחמורי נאכל באבוס אחד כיון שאמר לו תאכל לחם נתקררה דעתו. וענין דור המבול תקן קצת בהתירו למין האנושי למזונו את בשר כל ב"ח זולתו ובהטיל אימתו על שאר בעלי חיים. ותקן ענין ישראל בחטא העגל בהשיב שכינתו בתוכם באופן מה וזה בעשיית משכן וכליו ומשרתיו וקרבותיו ובהרחיק כל מיני הטומאה ובמיני הטהרה מהם בטבילה והזאת מי חטאת וכפרת קצת הטמאים בקרבן למען ישיב שכינתו בתוכם כאמרו ית' ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ככל אשר אני מראה אותך וזה עם תבנית המשכן וכליו כלומר ולא באופן אחר ועם כל זה אמר יתעלה השוכן אתם בתוך טומאתם.

מהקדמתו לתורה:

ספר בראשית

ענין הבריאה וההשגחה כללית ופרטית ומציאות עצמים נבדלים מחומר. מהם מניעי הגלגלים והנפש האנושית השכלית ושהכל מאתו וכונה וברצון לתכלית מכוין. ובאר מה יקר חסדו על המין האנושי כי אמנם תקן ענייניו בכל דור ודור כפי האפשר והוא הרבה אשמה למשחית לו.

וסיפר ראשונה כי הוא ית' ברא האדם בצלמו כדמותו למען יבחר להדמות ליוצרו כפי האפשר כי בזה ישלם ויהיה פעלו שלם ונכבד מכל פעל זולתו כראוי לו ית'

המרומם על כל זולתו. והוא רחום בחמלתו נתן לאדם די מחסורו שלא בצער ויניחהו בגן עדן עד שהרע מעשיו וקלקל את פרנסתו. שגרשו האל ית' משם לעבוד את האדמה ולטרוח כמה טרחות עד שלא אכל פתו.

וסיפר שנית כי בכל זאת לא אבה ה' השחיתו והיו פירות הארץ נאותים ומספיקים למזונו ולהחיותו קרוב לאלף שנים עד כי רבה רעת דורותיו ונגמר דינם להשחיתם את הארץ ובכך נשחת מן היסודות והמורכבים מהם מהצמחים ומבעלי חיים. ולא הספיק עוד מזון הפירות לחיי האדם כבראשונה.

וסיפר שלישיית כי עם כל זאת חמל על שאריתם והתיר להם בשר כל בעל חי זולתם והארץ נתן לבני אדם בתת אימתם על כל חית הארץ. ועם זה היו ימי חייהם מגיעים לארבע מאות שנה ויותר מהמה עד אשר נוסדו יחד לקרוא כלם בשם איזה אל נכר נבחר אז אצלם ולתת צלמו במגדל אליו כולם ידרושו ולא יזכר שם האל ית' עוד ביניהם. ובכך הפיצם ולא חצו ימיהם כי תיכף התמעטו חיי האדם וחיו כמו מאתים שנה ומאז היו הלוך וחסור. ובכך סיפר כי בסור תקות תשובת המין האנושי בכללו כאשר כונן להשחית כל תקון אלהי פעמים שלש. הפליא ה' חסיד לו מכל המין ובחר באברהם וזרעו להשיג בם התכלית המכוון אצלו מני שום אדם עלי ארץ כאשר התבאר. והחוט המשולש באברהם נינו ונכדו אשר מלא כבודו את כל הארץ בקראם בשמו. מצא חן בעיניו לכרות להם ברית להיות להם לאלהים ולזרעם אחריהם לחיי עולם ולתת מקום לזרעם כאשר יהיו לגוי מספיק לקבוץ מדיני ובו יהיו לאחדים בידו לעבדו שכס אחד.

ומרב שלמות שלשה אלה היו פעולותיהם המסופרות בתורה מספיקות להורות לדורות עקרי הקורות עם איזה עזר למציאותם כענין תנועת המטה במופתי מצרים וכענין ירה ויור בענין אלישע.

ובכך היו עניני ישראל מאז יצאו ממצרים עד בנין בית ראשון אשר בזמן זה בנו ד' מזבחות והם משכן במדבר. ושילה. ונוב. וגבעון. כמו עניני אברהם מאז יציא מאור כשדים אל ארץ כנען ששם בנה ד' מזבחות. ועניני בית ראשון היו כעניני יצחק אשר בנה מזבח אחד בלבר. ועניני בית שני וגלותנו והגאולה העתידה אשר בזה הזמן נבנה בית שני ויבנה העתיד במהרה בימינו הם כעניני יעקב אבינו אשר בנה שני מזבחות וראה טוב באחריו אחרי היאוש ובוזה סיים את ספרו הראשון.

ספר שמות

ספר בספרו השני כי מאז החל זרע ישראל לחלל ברית אבותם במצרים, כאשר העיד יחזקאל באמרו: "וימרו בי ולא אבו לשמע אלי איש את שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו ואמר לשפך חמתי עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים" (יחזקאל כ ח) היו לעבדים בפרך עד אשר שבו קצתם והתפללו ומלאך פניו הושיעם. וסיפר ראשונה כי כאשר חפץ ביקרם דבר אליהם פנים בפנים ובוזה זכו אל עדי רוחני וזולתו בהר חורב. והמה מרו והתנצלו את עדים וסלקו שכינה מאתם. וסיפר שנית כי בכל זאת לא חדל האל ית' לתקן עניינם באופן מה לשכנו בתוכם וצוה על מלאכת המשכן וכלים ותקון כהנים לעבודתם ובוזה השיב שכינתו לתוכם אחר תכלית הקלקול והיאוש. ובכך סיים ספרו השני.

ספר ויקרא

וסיפר בספרו השלישי איך לקיום שכינתו בתוכם סידר מיני קרבנות מהם חטאת ואשם ונסכי צבור להעביר את רעת חטאת הצבור והיחיד. והזהיר על מיני טומאה בזרע ובדעות ובמאכלות ובמגע ובמשא ובאהל. וסידר המועדים למקרא קדש למען יכוננו יחדיו בימים מיוחדים לעבודת האל ית' וסידר שטטה ויובל אשר הם יזכו לירש את ארץ ה' המוכנת לעבודתו. ובה יעד יעודים גשמיים הכרחיים לחיי שעה למען יתפרנסו שלא בצער ויהיה לבבם פנוי לעבודתו. ועל כל אלה השביעם בשבועת האלה אחר שהפרו בריתו הראשון בחטאם. ובסוף האלות הגיד תשועת ישראל אחרי היאוש. ובוזה סיים ספרו השלישי.

ספר במדבר

וסיפר בספרו הרביעי כי חפץ חסד תיקן דגליהם כתקון מרכבה הנראית בחזון לנביאי ויהיה הכונה שכאשר יחנו כן יסעו להכנס בארץ תיכף בלי כלי זיין. ולמען יזכו לזה סידר משמרות כהונה ולויה והבדיל כל טמאים ממחניהם. וסידר ענין הסוטה והנזיר להעביר כל ממזרות ולקדש מבניהם לנזירים ובאלה נעשו ראויים לברכת כהנים. ובכך הזכיר זכותיהם של ישראל אשר הם נעשו ראויים להכנס בארץ באופן מה והם חנכת המזבח והשתדלותם בטהרת הלויים ובפסח ולכתם אחריו במדבר. וצוה על החצוצרות למסע המחנות ולמלחמה וזולתם ואז הוליתם דרך המדבר הגדול והנורא בג' מסעות עד קדש ברנע. והמה כאדם עברו ברית ובגדו בדבר המרגלים ובכך השחיתו ענינם ונגזרה עליהם מיתה במדבר ועל בניהם גלות

לדורות בבא פקודתם ולא נכנסו בנים לארץ בלתי מלחמה ועם זה סבבו ארצות העמים ההם ארבעים שנה.

וסיפר שלישית כי בכל אלה לא כלו רחמי האל לתקן ענין הבנים כפי האפשר. וצוה על עסקי (קרבנות) יחיד והחלה ושעירי ע"ג בהיותם מוכנים לזה מן המרגלים ואילך. וקדשם לו במצות ציצית. ובכל אלה לא חדל קרח ועדתו למרות עיני כבודו אמנם עברו ונענשו. והוא ריחם על יתר ההמון וגדר פרץ באות המחטות והמטה ומתנות כהונה לכל ישובו לכסלה.

והזכיר טהרת מי חטאת מטומאת מת בהכנסם אז אל קצת ארץ האמורי אשר היא ארץ סיחון ועוג. ושם נתן סדר לחלוקת הארץ מעבר לירדן והלאה. וכל אלה אחר יאוש אבותיהם בקלוקולם במרגלים. ובזה סיים ספרו הרביעי.

ספר דברים

וכאשר דבר מלך שלטון גזר על משה רועה צאנו בפשע עמו שלא יכנס לארץ. הנה בטרם סר צלו מעליהם הואיל באר את התורה אחר שהקדים להודיעם ולהזכירם איך הוצרכו לזה מפני הכנסם לארץ בלעדיו וכל זה בסכלותם וחטאם. וכאשר השלים זה הבדיל הערים והתחיל לבאר ולהזהיר על מצות מחוייבות בכניסתם לארץ כמו כתיבת האבנים וברית הר גריזים וזולתם שיהיו לאות לדורות ולא יבגודו ונתן סדר להשביעם בשבועת האלות אחר שהפרו ברית חורב במרגלים והעיד בהם והגיד עתידות למו בגלות ובגאולה העתידה ממנו. והתפלל עליהם וברכם בתתו עינו לטובה על ארצם והגיד ביאת הגואל ואשורם העתיד בסוף ברכתו לפני מותו ובזה נשלמה תורתו עם עדות בסופה כי אמנם לא הגיע אדם זולת משה למדרגת נבואתו אשר בה נתנה תורת אמת ועליה אין להוסיף וממנה אין לגרוע.

ובזה הודיע חסד עליון שהמציא במשה הכנה נבואיית יותר מן האפשר בטבע אנושי למען תת תורת אמת על ידו אשר אין חליפות לה ולא תוספת וגרעון על ידי נבואת שום נביא כאמרם ז"ל שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. וזה הורה הנביא באמרו ה' אשר עשה את משה ואת אהרן. כי אמנם במשה נתן הכנה לנבואה עוברת חק האפשר בטבע וכן באהרן לכהונה למען יקדש שם גם זרעו לעולם.

הנה אלהינו זה גמל עלינו כל אלה וזולתם כרוב חסדיו הלא הוא אבינו קוינו לו ויושיענו וישיענו ששון שבע רצון ומלא ברכת ה'. יגביר עלינו חסדו וימלא כבודו את כל הארץ. אמן ואמן.